

LATGALIEŠU UN LATVIEŠU LITERATŪRA: KOPNACIONĀLAIS UN DISKURSU ROBEŽAS

Ausma Cimdiņa
ausma.cimdina@lu.lv

Atslēgas vārdi: nacionālā literatūra, nacionālā identitāte, literatūras vēsture, mūsdienas

Rakstā aktualizēta jēdziena “nacionālā literatūra” kā analītiskas kategorijas lietošanas prakse mūsdienu literatūrzinātnē un tās pielietojums jēdzienu “latviešu literatūra” un “latgaliešu literatūra” (saukta arī par latgaļu un Latgales literatūru) interpretācijā kopnacionālā latviešu literatūrvēsturiskā procesa izvērsumā. Galvenais izpētes un refleksijas avots ir aptverošākās latviešu literatūras vēstures publikācijas, kurās iekļauta latgaliešu rakstniecībai veltīta sadaļa: Teodora Zeiferta “Latviešu rakstniecības vēsture” (I–III, 1922–1925), Luda Bērziņa redakcijā izdotā “Latviešu literatūras vēsture” (I–VI, 1935–1937), Andreja Johansona “Latviešu literatūra” (1953) u.c., kā arī atsevišķi monogrāfiskie pētījumi, kas veltīti latgaliešu literatūras specifikai. Latviešu un latgaliešu literatūras vēsturei izsekots kopnacionālo rakstniecības attīstības tendenču (segmentācija un/vai integritāte) aspektā, malā atstājot jautājumu par nacionālo literatūru un globālā literārā konteksta attiecībām, ar ko nodarbojas postkoloniālās literatūras un kultūras teorijas.

Jautājums par latgaliešu literatūras un latviešu literatūras kopsaucējiem un robežlīnijām lielā mērā ir tas pats Alfrēda Gobas savulaik uzdotais: “Kā radās un kā izzūd plaisa, kas šķir Latgali no pārējās Latvijas?”¹ Šajā 1934. gadā izteiktajā jautājumā ietverta kāda būtiska nianse — tagadnes formā izteikts apgalvojums, ka plaisa starp Latgali un Latviju izzūd, un šīs plaissas izzušana zināmā mērā raksturo arī situāciju Latvijas valstiskās neatkarības laika literatūrzinātnē.² A. Gobas uzdotie jautājumi mūsdienās atbalsojas gan publiskās telpas diskusijās,³ gan nacionālās kultūras vēstures pētījumos. Piemēram, Pētera Zeiles fundamentālajā darbā “Latgales kultūras vēsture” (2006), kur viņš, balsto-

ties Latgales kultūrtelpas trīs “vertikālo šķēlumus” koncepcijā, katrai no šīm vertikālēm veltījis atsevišķu nodaļu: Pirmais vertikālais šķēlums (latgaliešu etnentalitāte); Otrais vertikālais šķēlums (relīģija); Trešais vertikālais šķēlums (valoda).⁴ Latgales kultūrzīmēm P. Zeile izsekojis no aizvēstures laikiem, taču šīs vertikāles viņa darbā iezīmējas, sākot ar 19. gadsimta latgaliešu nacionālās atmodas priekšvēstures izpēti (ne agrāk), un darbojas kā savdabīga konceptuāla metafora kultūras un varas, pasaulīgā un dievišķā, Latgales materiālās un garīgās laiktelpas konturējums, un mentalitāte, reliģija, valoda — tās ir arī vērtības, zināmi lielumi, kas noteikuši un nosaka Latgales kultūrvēsturiskā

mantojuma savdabību un jaunrades procesus. P. Zeiles trīs horizontālie šķēlumi var kalpot arī kā orientieris latviešu literatūras un latgaliešu literatūras, to kopsaucēju un robežšķirtņu apzināšanā latviešu nacionālās kultūrintitātes un to veidojošo elementu skatījumam latviešu literatūras vēsturē.

Kā zināms, literatūras vēstures kā zinātnes pirmsākumi Eiropā meklējami 18. gadsimtā saistībā ar tekstu un grāmatu katalogizāciju pēc valodas pazīmes, kas 19. gadsimta nacionālisma ideju ietekmē pavēršas katalogizēto darbu literārās vērtības un nacionālā gara izpausmju meklējumu virzienā.⁵ Proti, "nacionālā literatūra" ir viens no veidiem, kā tiek grupēta literatūra (angļu, vācu, franču, itāļu, latviešu un tml.). Šī grupējuma pamatā ir valodas princips (angļu, vācu, franču, itāļu, latviešu valoda un tml.), tādējādi, "nacionālā literatūra" kļūst par vienu no literatūras vēstures zinātnes pamatkategorijām.⁶ Līdzīgi arī latgaliešu literatūras un latviešu literatūras diskursā robežu jautājums ietiecas nacionālās apziņas un nacionālās literatūras kā literatūrzinātniskas kategorijas definēšanas un izpētes jomā.

Mūsdienu literatūrzinātnē nacionālās literatūras jēdziens tiek aktualizēts galvenokārt postkoloniālo teoriju gaismā, tā tiek definēta saistībā ar nacionālās atbrīvošanas kustību un raksturota kā "revolucionāra literatūra", kā "ciņas literatūra", kas nozīmīga galvenokārt vietējiem intelektuāļiem (*native intellectuals*).⁷ Jāatzīst, ka "nacionālā literatūra" tiek traktēta kā nestabila analītiska kategorija, un šādā izpratnē par nestabilām analītiskām kategorijām nākas uzskatīt arī jēdzienus "latviešu literatūra" un "latgaliešu literatūra", bet ne negatīvā nozīmē. Proti, katra literatūra ir dzīvs, vēsturiskām pārmaiņām pakļauts organisms, un gan literatūras, gan literatūras vēstures zinātnes attīstības interesēs ir, lai laiku pa laikam tās tiktu jaunatklātas un pārdefinētas, un šo diskursīvo darbību iemesli un motivācijas mēdz būt dažādi.⁸

Divdesmitā gadsimta 90. gadi iezīmē strauju pavērsieni Latvijas sabiedriski politiskajā dzīvē, līdz ar to, literārā un kultūras mantojuma apzināšanā, un viena no šī laika zīmēm ir padziļināta interese par trimdas literatūru un latgaliešu literatūru. Šo abu latviešu rakstniecības atzaru, kuri padomju Latvijā zināmu iemeslu dēļ turpat 50 gadus tika noklusēti, izpēte kļūst par lielāko izaicinājumu jaunās latviešu literatūras vēstures izveidē. Tas ir saistīts ar ideoloģisko un valodas barjeru jautājumu.

Ja valoda ir noteicošais vai vīsmaz objektīvākais kritērijs, kas ļauj definēt nacionālās literatūras robežas un tās tekstuālo daudzveidību, būtu pamats runāt arī par trešo latviešu nacionālās rakstniecības atzaru, proti, lībiskajā jeb tāmnieku dialektā (tautā sauktu par ventiņu valodu) rakstīto literatūru. Turklāt ne tikai kā par vēsturisku faktu (literāro tradīciju tāmnieku dialektā pārstāv Herberts Dorbe, Fricis Dziesma (Alant Vils) u.c.), bet arī dzīvu, mūsdienu kultūras procesos iesaistītu parādību.⁹ Līdzīgi kā latgaliešu, arī ventiņu valodā rakstītie teksti iemieso sevī savdabīgu mentalitāti, rakstnieka radošās individualitātes eksistenciālo patību, rezistenci un dzīvotspēju atrautībā no dzimtenes trimdā pēc Otrā pasaules kara. Spilgts piemērs šajā ziņā ir dzejnieks F. Dziesma un viņa liroepiskie darbi "Poem pa kulšēn" (1939), "Dzīvšēn ceper kuldams" (1946), "Smukam smuks indev" (1972), "Meditācij par butel" (1996), kas parakstīti ar pseidonīmu Alant Vils. Trimdā tapušās grāmatas "Smukam smuks indev" iekštitulā norādīts, ka to "pa dzīvšēns lust un kreņķem sarakstes un driķe devs Piltans brīvķungs Alant Vils",¹⁰ Piltenes brīvķunga tēlā uzsverot savu gara brīvību un literārās identitātes citādību. Friča Dziesmas/Alantu Vila dubultātes literārās identitātes fakts atgādina kādu būtisku niansi arī latgaliešu literātu kolektīvportretā, proti, vairums talantīgāko un redzamāko latgaliešu rakstnieku, sevišķi tuvāk mūsdienām, rakstījuši gan kopnacionālajā latviešu literārajā valodā, gan latgaliski.

Salīdzinot latgaliešu un ventiņu valodā rakstīto, latgaliešu tekstu korpuss ir ievērojami plašāks un daudzveidīgāks, rakstu kultūras mākslinieciskais un sociālpolitiskais patoss ir nenoliedzami spēcīgāks, ar izteiktāku tendenci iekļauties arī kopnacionālās latviešu rakstniecības mākslinieciskajās struktūrās. Latgaliski un latviski rakstītās literatūras savstarpējās pievilksnās un bagātināšanās tendenci raksturo fakts, ka izcilāko latviešu klasiķu darbi ir pārcelti latgaliski un, domājams, arī otrādi — latgaliski rakstītie darbi ir pārcelti kopnacionālajā latviešu valodā.¹¹ Latgale kā emocionāli ekspresīvs un latviski rakstošajiem autoriem sirdij tuvs un lolojams fenomens parādās vēltijumdzejā, un kā klasiska vērtība šajā jomā minams Kārļa Skalbes dzejolis “Latgalei”:

Uz Latgales mīļīgiem kalniem
Trīs Kristus puķes zied,
Tur, ceļinie, no manis
Labvakaru aiznesiet.

Tur zilā cerību puķe
Un sarkans ciešanu zieds,
Un pazemība baltā
Pie zemes galvu liec.

Šo attieksmi pret Latgali kā citādo, bet savējo un garīgi tuvu, fiksē arī pirmās Latvijas brīvvalsts laikā izdotās literatūras vēstures publikācijas, sākot ar Teodora Zeiferta “Latviešu rakstniecības vēsture” (I–III, 1922–1925), kas “datu bagātības, ticamības, kā arī vērtējumu objektivitātes ziņā” uzskatāma par vienu no vispilnīgākajām 20. gadsimta pirmās puses latviešu literatūras vēstures publikācijām.¹² Viņa literatūras vēstures 2. daļas (laika posms 1856–1893) nodaļā “Tautiski centieni” atrodam apakšnodaļu “Latgaliešu raksti”, kas īsi un kodolīgi strukturēta trīs sadaļās — “Manteifels”; “Migliniķis”; “Jūrdžs” —, ievadā izceļot katoļu garīdzniecības nopelnus, pateicoties kuriem, drukas aizlieguma gados “latgalieši pa lielu lielai daļai

prata savā dialektā lasīt”¹³, bet minēto autoru portretējumā nozīmīgu vietu ierādot viņu sabiedriski politiskās darbības raksturojumam. T. Zeiferts ieskicē arī tipoloģiskas paralēles Latgales un Latvijas autoru darbos, norādot, ka Andrivs Jūrdžs “uzrakstījis daudz dziesmu, kas saturā līdzinās Liventāla un Dinsberģa sacerējumiem”¹⁴. Arī T. Zeiferta “Latviešu rakstniecības vēstures” nākamajā sējumā (aplūkota 20. gadsimta pirmā ceturtdaļa) iekļauta neliela informatīvi blīva apakšnodaļa ar virsrakstu “Latgale”, mainot skatu punktu atbilstoši faktam, ka Latvijas valsts ir apvienojusi “visu latviešu tautu, iekausējot viņā arī to daļu, kas līdz tam laikam bija savrup nošķirta: Latgales latviešus”¹⁵, un šo literatūru raksturo kā Latgales latviešu literatūru. Savu vēstījumu viņš strukturē divās daļās (laikraksti; grāmatas), izceļot Latgales laikrakstu “Gaisma”, “Sākla”, “Drywa” u.c. nozīmīgu nacionālās apziņas veicināšanā un tuvāk portretējot Seimani Putānu, Juri Pabērzu un Franci Trasūnu.

Līdzīgu ceļu iet kolektīvi rakstītā “Latviešu literatūras vēsture” (I–VII, 1935–1937, sākumā Rūdolfa Egles, tad Luda Bērziņa virsredakcijā), kur nodaļu “Žurnālistika un rakstniecība latgaliešu izloksnē” veidojis Alberts Sprūdžs. Arī viņš sāk ar atskatu drukas aizlieguma laikā, kad “gluži tāpat kā Kurzemē un Vidzemē radās kārkļu vācieši, tā Latgalē dzima kārkļu poļi, kas lauzījās poļu mēlē”¹⁶, raksturojot nozīmīgākos periodiskos izdevumus un portretējot izcilākos Latgales atmodas darbiniekus, bet Sprūdža vēstījums ir hronoloģiski izvērstāks vairāk uz mūsdienu pusi, un atzīmējams arī fakts, ka šajā literatūras vēsturē portretēta arī rakstniece sievietē Naaizmērstule (Rozalija Tabyn).

Pa vidu abām minētajām Latvijas valsts neatkarības laika literatūras vēsturēm klajā ir nākusi Alberta Prandes vadībā sagatavotā “Latvju rakstniecība portretējās” (1926), kas strukturēta pēc hronoloģiskā principa, katra perioda ievadā sniedzot laikmeta raksturojumu. Šo izdevumu noslēdz nodaļa “Latgaliešu

rakstniecība un avižniecība pēdējos 20. gados” (autors Edgars Ego). Latgaliešu rakstniecības kopvērtējums ir skarbs, uzsverot, ka gadsimta sākuma periodiskie izdevumi skaidri parāda, ka “latgaliešiem vēl nav savas literatūras. Tajos pārsvarā sabiedriski-politiski raksti”¹⁷. Neraugoties uz to, izdevumā ir ievietoti 25 autoru literārie portreti — isbiogrāfijas kopā ar fotoportretiem, no tiem trīs sievietes rakstnieces (Apolonija Laurinovič, Konstance Ķemp, Valerija Seil), pieminētas arī Naaizmērstule (Rozalija Tabyn) un Dominika Kundzēš.¹⁸ Raksta tēmas sakarā svarīgi atzīmēt, ka arī šajā apkopojošā tipa izdevumā ir iekļauta latgaliešu rakstniecība, turklāt, atsevišķā nodaļā, lai gan literārie portreti brīvāk pieļauj alfabētiskas secības izkārtojuma principus u.tml.

Par latgaliešu literatūru, ko savā literatūrvēsturiskajā historiogrāfijā ignorē padomju Latvijas literatūrzinātne, atgādina trimdas kultūrvēsturnieks Andrejs Johansons, grāmatā “Latviešu literatūra” (Stokholma, 1953) iekļaudams nelielu, informatīvi blīvu nodaļu “Drukās aizliegums un Latgales atmoda”. Izceldams atsevišķus kultūrvēsturiski nozīmīgus faktus, kam bijusi izšķiroša nozīme latgaliešu rakstniecības attīstībā, un radošās inteliģences lomu 1917. gada Pirmā Latgales kongresa sagatavošanā un norisē, viņš pasvitro periodisko izdevumu nozīmi nacionālās apziņas stiprināšanā, kā arī nosauc un dažos vārdos raksturo izcilākos nacionālās atmodas pārstāvjus un viņu garīgos pēctečus (A. Jūrdžu, Pēteri Miglinieku, Miķeli Dukaļski, F. Trasunu, F. Ķempu, Nikodemu Rancānu, Kazimiru Skrindu, Antonu Skrindu, A. Sprūdžu, Vladislavu Rubuli u.c.) A. Johansons lieto jēdzienu “latgaliešu dialekts”, nevis latgaliešu valoda un vairās arī no jēdziena “latgaliešu literatūra” (nodaļas virsrakstā ir Latgales literatūra). Aplūkojot minētos latviešu literatūras vēstures izdevumus, jāsecina, ka nevienā no tiem netiek lietots jēdziens “latgaliešu valoda”, bet gan “latgaliešu izloksne”, “latgaliešu dialekts”, Latgales latviešu literatūra u. tml.

A. Johansons piemin 1871. gadu, kad “ar personīgu pavēli G. Manteifelim krievu administrācija galīgi aizliedza viņa un citu literātu pūliņus apiet aizliegumu iespiest grāmatas latgaliešu dialektā ar latīņu burtiem”¹⁹, kā nevēlamu un neveiksmīgu raksturojot mēģinājumu drukas aizlieguma laikā Latgalē ieviest krievu alfabētu. Viņš salīdzina situāciju Latgalē ar Lietuvu, kam “līdzīgos apstākļos uzgūlās šis pārkrievošanas slogs”²⁰, norādot, ka lietuviešiem apmēram 40 drukas aizlieguma gados izdevies ārzemēs izdot un Lietuvā slepeni ievest 3320 dažādu grāmatu, bet latgaliešiem nelegāli apgādāt izdevies tikai 35 grāmatas un sešus kalendārus. Šis salīdzinājums pēc tāpatības principa tomēr ir mazliet nekorekts, jo lietuviešu grāmatniecības attīstībā šajā laikā nozīmīga loma bija rusifikācijai nepakļautās Mazās (Prūsijas) Lietuvas faktoram. A. Johansona “Latviešu literatūra” ir pēdējā latviešu literatūras vēstures publikācija, kur vienotā kopnacionālās literatūras raksturojumā iekļauta arī latgaliešu literatūra.²¹

Pavisam īpatni latgaliešu rakstniecības liktenis veidojas pēc Otrā pasaules kara padomju Latvijā. Kā norāda latgaliešu literatūras pētniece Ilona Salceviča, kaut gan oficiāls aizliegums nepastāvēja, sākot ar 60. gadiem, darbi latgaliešu drukā vairs izdoti netika, “vienīgās iespējamās publikācijas bija Zinātņu akadēmijas Valodas un literatūras institūta sagatavotais “Latviešu tautasdziesmu” izdevums, kā arī atsevišķu dzejoļu paraugi Latgales autoru dzejoļgrāmatās”²². Tomēr, padomju okupācijas gados latgaliešu rakstniecība un tās pētniecības tradīcija tiek uzturēta trimdā, un “par pilnībā apsiķušo latgaliešu literāro dzīvi uzskatīt nevar”²³. Valdis Zeps 1986. gadu datē kā trimdas literatūras beigas, ar piebildi “atsākta rosība Latvijā”²⁴, un tas sakāms arī par Latgales autoru rosību Latvijā. Jaunākās paaudzes dzejnieki savās grāmatās sāk iekļaut latgaliski rakstītas vārsmas, un viena no pirmajām to uzdrošinās Anna Rancāne,²⁵ bet vecākā gadagājuma dzejnieki veido izlases, kur iekļauta arī

padomju okupācijas gados latgaliski rakstīta agrāk nepublicēta dzeja. Piemēram, Andra Vējāna veltījums Kārlim Skalbem “Trejs pučes” (atmiņā atsaucot K. Skalbes rakstīto veltījumu “Latgalei”):

Nu jauneibas dīnu austras
Leidz mirkļam, kod saule rīt,
Tovos acis un tovā sirdī
Trejs Kristus pučes zīd.
[..]

Un ticeiba nanūveita
Pat courajā mōla traukā.
Tev nasu jōs zylū puči
Nu Latgolas rudzu lauka.²⁶

Jāatzīst, ka pēc Latvijas valstiskās neatkarības atjaunošanas pastāv divas latviešu literatūras attīstības plūsmas — kopnacionālajā latviešu literārajā valodā rakstītā latviešu literatūra un latgaliešu valodā rakstītā, un tās attīstība tiek veicināta.²⁷ Pateicoties Jāņa Streiča filmas “Cilvēka bērns”, kas uzņemta pēc Jāņa Klīdzēja romāna motīviem, popularitātei, Latgales kultūras aizbildņa lomā ir nonācis romāna un filmas galvenais varonis Boņuks. Domājot par vismazākajiem lasītājiem, ar Kultūras ministrijas un Izglītības un zinātnes ministrijas atbalstu ir izdota saistoša sižeta grāmata bērniem “Gostūs pi Boņuka Latgalē”: pie asprātīgā Latgales zēna ierodas bērni no citiem Latvijas reģioniem, un Boņuks viņiem māca latgaliešu valodu un iepazīstina ar Latgales tradīcijām, dabu un kultūru.²⁸

Kā no literatūrzinātnieka skatu punkta atbildēt uz jautājumu, vai mums ir vienota latviešu rakstniecības literārā telpa, vai tomēr divas atšķirīgas? Par to, ka latgalieši patērē kopnacionālā valodā rakstītu literatūru, nav šaubu, bet vai pastāv arī kopnacionāla latgaliešu valodā rakstītās literatūras lasīšanas tradīcija (proti, vai latgaliešu tekstus lasa arī tie, kam latgaliešu valoda nav dzimtā?), vai latgaliski rakstītā literatūra tiek integrēta vienotā latviešu literatūrkritiskās domas aprītē

literatūras un kultūras periodikā? Ar retiem izņēmumiem atbilde visticamāk būs negatīva.

Šajā ziņā traucējoša tomēr ir valodas barjera, kā par to uzskatāmi liecina, piemēram, dzejnieces A. Rancānes 2017. gadā “Kultūras Dienā” publicēts raksts, kam virsraksts dots latgaliešu valodā (“Timsenš gouja”), acimredzot uzmanības pievēršanai, raksta teksts veidots latviešu valodā, dažus fragmentus iestarpinot latgaliski, un raksta beigās pievienots latgaliski rakstīto vārdu skaidrojums (Reiga — Rīga; vaidi — karš; nūcēja — cerība; puotori — lūgšana; naktineica — rudzupuķe)²⁹, citādi vairumam lasītāju tie paliktu nesaprotami. To, ka mūsdienu latgaliešu valodā ir diezgan apjomīgs leksikas slānis, kas latviešu literārās valodas lietotājam nav saprotams, uzskatāmi demonstrē Valentīna Lukaševiča “Latgaliešu–latviešu vārdnīca” (2011),³⁰ kas veidota kā viena mūsdienu latgaliešu valodas lietotāja individuālās leksikas vārdnīca (tas neatbilst tradicionālajam latviešu valodniecībā sastopamo izlokšņu vārdnīcu standartam). Neatbildēts paliek Ilzes Spergas rakstā “Mūsdienu latgaliešu literatūra: autori bez lasītājiem” izvirzītais jautājums: “Vai vispār ir iemesls runāt par divām atšķirīgām latviešu literatūrām, ja netiek runāts par divām dažādām latviešu valodām un diviem latviešu etnosiem? Ja latgaliešu rakstu valoda, atbilstoši Valsts valodas likuma 3. panta 4. apakšpantam, ir “vēsturisks latviešu valodas paveids”, kāpēc lai latgaliešu literatūra nebūtu vēsturisks latviešu literatūras paveids?”³¹

Nobeigums un secinājumi

Līdz šim publicētajās latviešu literatūras vēsturēs, kur latgaliešu literatūra ir bijusi iekļauta, tā traktēta kā paveids, atvēlot atsevišķu nodaļu. Proti, kopējā latviešu literatūrvēsturiskā procesa (literāro virzienu, žanru, tematiskās struktūras, poētikas tendenču u.tml.) raksturojumā latgaliešu (latgaliešu valodā rakstošo) autoru darbi nav iekļauti. Būtibā nav arī pētījumu, kas aplūkotu latgaliešu

valodā rakstītās literatūras un latviešu literatūras kontaktus un savstarpējās mijiedarbes. Vai no mūsdienu literatūrzinātnes viedokļa tas būtu absurds, vai tomēr pašsaprotams pētījumu virziens? Šie ir zinātniski atbildami jautājumi (lai arī atbilde būs subjektīva), kā veidoties latviešu literatūras un latgaliešu literatūras vēstures izpētes tālākā gaitai — sastatāmās/salīdzināmās literatūrzinātnes teorētiski metodoloģiskajā griezumā (latviešu literatūras vēsture un latgaliešu literatūras vēsturē kā divi relatīvi suverēni izpētes objekti) vai vienotas nacionālās literatūrpētniecības (latgaliešu literatūra kā latviešu literatūra) gultnē, vai, varbūt, abējādi?

Domājams, ka nākotnes daudzsējumu akadēmiskā latviešu literatūras vēsture būtu rakstāma, latgaliešu rakstniecību iekļaujot vienotā latviešu literatūrvēsturiskā procesa izvērsumā, vismaz sākot ar 20. gadsimta rakstniecības raksturojumu. Daudz rosinoša materiāla tam sniedz trimdā tapusī Miķeļa Bukša “Latgaļu literatūras vēsture” (1957) un pēcatmodas gados Latvijā izdotie pētījumi — Ilonas Salcevičas “Gadsimts latgaliešu prozā un lugu rakstniecībā: 1904–2004” (2005), Vitolda Valeiņa “Latgaliešu lirikas vēsture” (1998), Andra Vējāna “Latgales rakstu gaismā” (1996), Valda Zepa “Latgaliešu literatūra trimdā” (2001), Valentīna Lukaševica “Latgaliešu 20. gadsimta proza Latgales literārajā telpā” (2008) un citi darbi. Tas neizslēdz iespēju un arī nepieciešamību veikt pētījumus, kas veltīti tieši Latgales literārās telpas un latgaliešu valodā rakstošu autoru daiļrades apzināšanai.

Avoti un piezīmes

- ¹ Svarāns A. *Kā radās un kā izzūd plaīsa, kas šķir Latgali no pārējās Latvijas*. Rīga: Pagalma izdevums, 1934. Šo darbu monogrāfijas “Latgale” (1933) autors A. Goba publicējis ar pseidonīnu Antons Svarāns.
- ² Ir pārvarētas latgaliešu drukas aizlieguma (1865–1904) sekas, tiek publicēta latga-

- liešu valodā sarakstīta daiļliteratūra, darbību izvērē latgaliešu literārās periodikas izdevumi, nākuši klajā pirmie nozīmīgākie literatūras vēstures pētījumi, kur iekļauta arī latgaliešu literatūra: T. Zeiferta “Latviešu rakstniecība, I” (1925), A. Prandes “Latvju rakstniecība portrējās” (1926) u.c.
- ³ Prasa aizsargāt latgaliešu kultūru. [bez aut.] *Diena*, 2017. g. 8. maijs, 5. lpp.
- ⁴ Zeile P. *Latgales kultūras vēsture: No akmens laikmeta līdz mūsdienām*. Rēzekne: Latgales Kultūras centra izdevniecība, 2006.
- ⁵ Baldick C. *The Oxford Dictionary of Literary Terms*. Oxford: Oxford University Press, 2015. P. 203.
- ⁶ Valoda ir noteicošais kritērijs literatūras klasifikācijā pēc nacionālas pazīmes, bet darbojas arī citi blakusfaktori, visbiežāk — autora etniskā izcelsme vai nacionālā piederība, tematikas aktualitāte, un šādu gadījumu, kad citās valodās un/vai citas nacionālās piederības autoru darbu ieraksti iekļūst nacionālās kultūras mantojumā, netrūkst arī latviešu literatūrā. Piemēram, vāciski sarakstītie un latviski tulkotie Garlība Merķeļa “Latvieši” un Kronvaldu Ata “Nacionāli centieni”, krieviski sarakstītais un latviski tulkotais Roalda Dobrovenska “Rainis un viņa brāļi” u.c.
- ⁷ Bertens H. *Literary theory. The Basics*. London and New York: Routledge, 2014. P. 91.
- ⁸ Chernov I., Gomel I. National Literature: Theoretical Marginalia. *Poetics Today*, Vol. 12 (4), 1991. Pp. 769–771. *JSTOR*, *JSTOR*. www.jstor.org/stable/1772715.
- ⁹ Lai uzturētu dzīvu interesi par dzimtā novada kultūras mantojumu, rakstnieka Herberta Dorbes muzejs rīko tāmnieku dialektā jeb ventiņu valodā radītu literāro darbu konkursu “Pe mums ventiņes”, un četru gadu laikā (2004–2007) tam iesūtīti 53 agrāk nepublicēti darbi. Konkursā godalgotie darbi apkopoti grāmatā “Pe mums ventiņes I” (2010, sast.

- U. Grīnbergs). Ar Ventspils pilsētas domes un Kurzemes kultūras projektu konkursa atbalstu 2016. g. konkurss tiek atjaunots ar nosaukumu "Pe mums ventīņes II". http://muzejs.ventspils.lv/wp-content/uploads/SKMBT_22316061515370.pdf
- ¹⁰ Alant Vils. *Smukam smuk indev*. Stokholma: Fricis Forstmanis, 1972.
- ¹¹ Latgaliski pārcelti vairāki Rūdolda Blaumaņa darbi, Apsišu Jēkaba "Pie pagasta tiesas", Kārļa Skalbes pasaku izlase, Viļa Plūdoņa "Atraitnes dēls", Jāņa Poruka "Kauja pie Knipskas", Jāņa Akuratera "Kalpa zēna vasara", Annas Brigaderes, Andrieva Niedras, Antona Austrīņa, Jāņa Poruka u.c. autoru darbi, kas izkāsīti periodikā. Pārcēlumī no latgaliešu raksta uz latviešu, cik zināms, atsevišķi nav katalogizēti, bet gan uzrādās vienotā latviski rakstīto darbu katalogā, nenorādot, ka tas ir pārcēlums.
- ¹² Tabūns B. *Latviešu literatūras vēstures*. Rīga: Latvijas Universitāte, 1993. 14. lpp.
- ¹³ Zeiferts T. *Latviešu rakstniecības vēsture*, II. Rīga: A. Gulbja apgāds, 1922. 505. lpp.
- ¹⁴ Zeiferts T. 1922, *op.cit.*, 366. lpp.
- ¹⁵ Zeiferts T. *Latviešu rakstniecības vēsture*, III. Rīga: A. Gulbja apgāds, 1934. 510. lpp.
- ¹⁶ *Latviešu literatūras vēsture*, IV. Virsredakt. L. Bērziņš. Rīga: Literatūra, 1936. 401. lpp.
- ¹⁷ Prande A. *Latvju rakstniecība portrejās*. Rīga: LETA, 1926. 478. lpp.
- ¹⁸ Sieviešu uzvārdi rakstīti šādi — bez galotnēm.
- ¹⁹ Johansons A. *Latviešu literatūras vēsture. No viduslaikiem līdz 1940. gadam*. Stokholma: Apgāds Trīs Zvaigznes, 1953. 298. lpp.
- ²⁰ Johansons A. 1953, *op. cit.*, 298. lpp.
- ²¹ LU Literatūras, folkloras un mākslas institūta sagatavotajā "Latviešu literatūras vēsturē" (I–III, 1998–2001) V. Hausmaņa redakcijā izņēmuma kārtā ar zināmu motīvu vācīju 3. sēj. nodaļā "Trimdas literatūra" ir iekļauta V. Zepa apcere "Latgaliešu literatūra trimdā" (1945–1985).
- ²² Salceviča I. Mūsdienu latgaliešu rakstniecība. jaunagaita.net/jg231/JG231-233_Salcevic.htm (skat. 15.10.2017.).
- ²³ Salceviča I. Gadsimts latgaliešu prozā un lugu rakstniecībā: 1904–2004. Rīga, 2005. 168. lpp.
- ²⁴ *Latviešu literatūras vēsture*, III. Rīga: Zvaigzne ABC, 2001, 609. lpp.
- ²⁵ Rancāne A. *Advente*. Rīga: Liesma, 1991.
- ²⁶ Vējāns A. *Rāznas krūze. Latgaliskā dzeja*. Rīga: Sprīdītis, 1994.
- ²⁷ Piemēram, "Latgales lingvoteritoriālās vārdnīcas, I" (Rēzekne, 2012, galvenā redaktore I. Šuplinska). Pielikumā "Kultūras gada balvas "Boņuks" ieguvēji" fiksēti redzamākie latgaliešu autori un viņu darbi.
- ²⁸ Šuplinska I., Rundāne I., Andrejeva A. *Gostūs pie Boņuka. Stuosti bērniem par Latgolu*. Rēzekne: Rēzeknis Tehnoloģiju akadēmija, 2017.
- ²⁹ Rancāne A. Timšņš gouja. *Kultūras Diena un Izklaide*. 2017. g. 3. maijs, 2.lpp.
- ³⁰ Lukaševičs V. *Latgaliešu-latviešu vārdnīca. Vīna cylvāka specvuorduojs*. Daugavpils: Daugavpils Universitātes akadēmiskais apgāds, 2011.
- Vārdnīcas virsrakstu autors devis latviski, bet apakšvirsrakstu latgaliski, virsrakstā izvairoties no vārdu "valoda", "izloksne" vai "dialekts" lietojuma. Tā veidota kā individuālas leksikas vārdnīca, kas neatbilst tradicionālajam izloksņu vārdnīcas standartam.
- ³¹ Sperga I. Mūsdienu latgaliešu literatūra: autori bez lasītājiem. latgale.lv/lg/files/download?id=844 (skatīts 15.10.2017).

Par autori

Ausma Cimdiņa — *Dr. philol.*, Latvijas Zinātņu akadēmijas akadēmiķe, Latvijas Universitātes Humanitāro zinātņu fakultātes profesore literatūrzinātnē. Zinātniski pētnieciskā darba virzieni: mūsdienu literatūras un kultūras teorija un pētījumu metodoloģija, latviešu literatūras vēsture (pamattekstu pētījumi), literatūra un nacionālā kultūrinteitāte, kultūra un vara, receptīvā estētika. Izstrādājusi un vadījusi Latvijas Zinātnes padomes, Eiropas Komisijas, Ekonomiskās zonas un Norvēģijas finanšu instrumenta finansētos projektus “Kultūra un vara: mijiedarbes latviešu valodā, literatūrā un folklorā”, “Latviešu pamatteksu pētījumi”, “*Creating Links and Innovative Overviews for a New History Research Agenda for a Growing Europe and its Citizens*” (CLIOHRESnet), “*Gender, Power and Culture: Diversity and Interactions in and Norway*” u.c.

About the author

Ausma Cimdiņa — *Dr. philol.*, academician of the Latvian Academy of Sciences, professor in literary theory. Research directions: theory of modern literature and culture and research methodology, history of Latvian literature (research of basic texts), literature and national cultural identity, culture and power, receptive aesthetics. Has elaborated and led projects funded by the Latvian Council of Science, European Commission, the European Economic Zone and Norwegian financial instrument, “Culture and Power: Interactions in the Latvian Language, Literature, and Folklore”, “Research of Latvian Basic Texts”, “Creating Links and Innovative Overviews for a New History Research Agenda for a Growing Europe and its Citizens” (CLIOHRESnet), “Gender, Power and Culture: Diversity and Interactions in and Norway”, etc.

LATGALIAN AND LATVIAN LITERATURE: THE CO-NATIONAL AND THE BORDERS OF DISCOURSE

Ausma Cimdiņa

ausma.cimdina@lu.lv

Summary

Key words: *national literature, national identity, literary history, contemporary*

The article explores the usage of the “national literature” concept as an analytical category in the contemporary literary science and its application in the interpretation of the concepts of “Latvian literature” and “Latgalian literature” in the co-national expansion of Latvian literary history. The main source of research and reflection are the chapters on Latgalian literature in the most comprehensive studies of the Latvian literary history: *The History of Latvian Literature* by Teodors Zeiferts” (I–III, 1922–1925), *The History of Latvian Literature* (I–VI, 1935–1937) edited by Ludis Bērziņš, *Latvian Literature* by Andrejs Johansons (1953) etc., as well as separate monographs examining Latgalian literature in particular as a specific branch of Latvian literature with its distinctive character. The Latvian and Latgalian literary histories have been traced from the perspective of co-national trends (segmentation and/or integrity) in

the development of writings, setting aside the interaction between national literatures and a global literary context.

In the contemporary literary theory, the concept of national literature is presented for the most part in the light of post-colonial theories; it is defined in relation to the national liberation movement and characterised as “revolutionary literature”, “literature of struggle”, which is important mainly for “native intellectuals”. National literature is treated as an unstable analytical category, and from that perspective, also the concepts of “Latvian literature” and “Latgalian literature” have to be regarded as unstable analytical categories, but not in a negative meaning. That instability stems from literature being a living organism, subject to historical change, and it is in the interests of literature and the development of literary history as an academic discipline that these both are re-discovered and re-defined, and the reasons for and motivations behind such discursive exercise tend to vary.

The turn of the 20th and the 21st centuries marks a sharp change in the social and political life of Latvia, consequently leading to the re-formulation of its literary and cultural heritage. Among the features of this era there is an increasing interest in Latgalian literature, which was ignored in the Soviet Latvia for almost 50 years due to certain reasons. This emerges as one of the greatest challenges in terms of overcoming the ideological and language barriers in the charting of Latvian literary history. After the restoration of Latvia’s independence and statehood, the Latvian literature has actually been developing along two paths — the Latvian literature written in the co-national Latvian literary language and the Latgalian language (a variant of Latvian language dialect). Main factors which have determined and currently determine the specific ways in which the Latgalian cultural and historical heritage is perceived in the co-national Latvian cultural space and in creative processes are the language and mentality, and, from a historical perspective, also territorial dissociation within different imperial powers.